

Scientific interests: physical education as a component of a healthy lifestyle of student youth.

МАКННО Viktoriya Viktorivna – Lecturer at the Department of Ecology, Environmental Protection and Healthy Lifestyle of the Central Ukrainian National Technical University.

Scientific interests: the problem of forming motor skills and skills to ensure general and professional preparedness and leading a healthy lifestyle.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024 р.

УДК 37.011.31:94(477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-383-390

ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7012-1797>
e-mail: chernenko90ov@gmail.com

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Обґрунтована думка, що в педагогічній науці, ретроспективний погляд є важливим для отримання комплексного розуміння сутності та тенденцій розвитку систем управління якістю освіти, що підвищує ефективність застосування цієї галузі знань в учительській практиці.

Метою статті є виклад історичних аспектів формування наукового погляду щодо сутності та розвитку управління якістю освіти в Україні.

У статті систематизовано основні історичні періоди розвитку педагогічних засад управління якістю освіти в Україні та проаналізовано методи контролю навчальних досягнень учнів. Розглянуто сім періодів: від Східно-Слов'янського (VI-IX ст.) до сучасного етапу незалежності України та євроінтеграції (90-ті роки – теперішній час). Показано еволюцію педагогічних підходів до контролю якості знань – від усних іспитів у дохристиянську добу до сучасної системи письмових, усних і практичних випробувань. Наголошено на централізованому характері управління освітою за Російської імперії та в Радянській період. Сучасний етап вітчизняної системи освіти характеризується євроінтеграцією, запровадженням стандартів якості та незалежного контролю з боку стейкхолдерів, держави, громадськості.

Виділено і обґрунтовано методи контролю якості освіти, які використовуються в сучасних навчальних закладах України: заліки та екзамени, тестування, усне опитування, контрольні роботи, практична перевірка умінь (лабораторні чи практичні роботи), самооцінка та взаємооцінка, моніторинг, олімпіади та конкурсні роботи, зовнішнє незалежне оцінювання.

Наведено авторські рекомендації щодо покращення діючої системи управління якістю освіти в Україні на сучасному етапі розвитку: а) покращення системи державних стандартів у сфері освіти; б) Удосконалення системи ліцензування та акредитації освітніх закладів; в) розробка ефективних, гнучких механізмів контролю якості освіти; г) залучення стейкхолдерів та громадських організацій у забезпеченні контролю якості освіти.

Ключові слова: історія педагогіки, освіта, управління якістю, контроль, навчання.

CHERNENKO Oleksandr Volodymyrovych – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Doctoral candidate, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7012-1797>
e-mail: chernenko90ov@gmail.com

HISTORICAL ASPECTS OF QUALITY MANAGEMENT IN EDUCATION IN UKRAINE

The well-reasoned view is that in pedagogical science, a retrospective look is important for gaining a comprehensive understanding of the nature and development trends of quality management systems in education, which increases the effectiveness of applying this field of knowledge in teaching practice.

The purpose of the article is to present the historical aspects of the formation of a scientific view on the nature and development of quality management in education in Ukraine.

The article systematizes the main historical periods of development of pedagogical principles for managing the quality of education in Ukraine and analyzes methods for monitoring students' academic achievements. It examines 7 periods: from East Slavic (6th-9th centuries) to the modern stage of Ukraine's independence and European integration (1990s to present). The evolution of pedagogical approaches to quality control of knowledge is shown – from oral exams in pre-Christian times to the modern system of written, oral and practical tests. The centralized nature of education management under the Russian Empire and in the Soviet period is emphasized. The current stage of the national education system is characterized by European integration, introduction of quality standards and independent monitoring by stakeholders, state, public.

The methods of quality control of education used in modern educational institutions of Ukraine are identified and substantiated: credits and exams, testing, oral questioning, tests, practical skills verification (laboratory or practical work), self-assessment and peer assessment, monitoring, competitions and contests, external independent evaluation.

The author's recommendations for improving the current quality management system of education in Ukraine at the present stage of development are provided: a) improving the system of state standards in education; b) Improving the system of licensing and accreditation of educational institutions; c) developing effective, flexible quality control mechanisms; d) involving stakeholders and public organizations in ensuring quality control of education.

Key words: history of pedagogy, education, quality management, control, training.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Вивчення історії педагогічної думки є важливим і актуальним для викладачів та студентів оскільки дає неупереджене уявлення про еволюцію освітніх ідей, методики викладання та підходів до оцінювання якості навчальних досягнень, а також дозволяє проаналізувати шлях розвитку освіти на теренах історії. Надбання минулого досвіду педагогічної практики допомагає уникати помилок при організації навчально-виховного процесу у закладах освіти та підготовці підростаючого покоління до трудового життя.

Історія дидактики сприяє кращому розумінню педагогами принципів, методів, засобів і закономірностей навчання, виховання та розвитку молодшої людини. Аналіз різних педагогічних концепцій та практик розширює загальні уявлення про освітній процес та його закономірності.

Для науковців вивчення історичних аспектів управління якістю освіти актуалізує появу інноваційних ідей, стимулює подальший розвиток педагогічної думки, створення нових теорій та пошук оригінальних рішень наявних педагогічних проблем в українській освіті.

Отже, вивчення і критичний аналіз історії педагогіки є важливою складовою професійної підготовки сучасного вчителя.

У першу чергу, це необхідно для підвищення якості надання освітніх послуг навчальними закладами, що є одним з головних національних пріоритетів України в контексті реформування освітньої галузі та інтеграції до Європейського Союзу. Проблема забезпечення якості освіти постала із зародженням самих освітніх систем і процесів. Розуміння історичної еволюції підходів до управління якістю освітніх послуг надає унікальний практичний досвід. Історичний аналіз дозволяє осмислити вплив життєвих чинників (соціальних, культурних, економічних, політичних) на процеси у сфері забезпечення якості освіти. Вивчення динаміки історичних передумов розвитку систем управління якістю освіти полегшує розуміння сучасних тенденцій і формування прогнозів щодо майбутніх напрямків в педагогічній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення історичних аспектів управління якістю освіти в Україні дозволяє розуміти еволюцію системи освіти, виявляти тенденції та вплив минулих підходів на сучасні методи керування для досягнення оптимальної якості навчальних послуг. Історія педагогічної думки в Україні відображена у працях: Т. К. Завгородньої [3], Л. В. Задорожньої-Княгиницької [4], М. В. Левківського [8], О. О. Любар [10], Ю. В. Овод [12], О. В. Сухомлинської [134] та інші. Систему менеджменту якості освіти досліджували вчені: Н. Батечко [1], О. Бачинська [2], Т. О. Лукіна [9], Л. Є. Сігаєва [13], Т. І. Шанскова [15] та інші. Проте, в історичній ретроспективі національної освіти залишаються недостатньо вивченими аспекти контролю та управління якістю, що зумовлює подальші наукові дослідження цієї проблеми.

Метою статті є виклад історичних аспектів формування наукового погляду щодо сутності та розвитку управління якістю освіти в Україні.

При підготовці статті автором використовувалися такі загальнонаукові методи

дослідження, як: історико-хронологічний метод (для вивчення еволюції підходів до управління якістю освіти у навчальних закладах на різних етапах історичного розвитку України); ретроспективний аналіз нормативно-правової бази та основних концепцій у сфері регулювання якості освіти; аналіз наукової літератури та публікацій з проблем управління якістю освіти; узагальнення і систематизація досвіду з досліджуваною проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Управління якістю навчальних послуг є важливим фактором розвитку національної системи освіти в Україні, оскільки дозволяє забезпечити її відповідність сучасним вимогам і потребам суспільства.

Для початку варто уточнити сутність і зміст поняття «якість освіти», а потім проаналізувати історичні погляди на її забезпечення.

«У загальному тлумаченні поняття "якість освіти" Т. І. Шанскова розглядає як досягнення характеристик, що відповідають освітнім стандартам. При цьому якість освіти – це одночасно і кінцевий результат навчання, і якість організації освітнього процесу, якість умов і засобів досягнення бажаних цілей. На думку вченої, якісною можна вважати освіту, якщо помітні досягнення мають всі учасники педагогічної взаємодії, тобто і викладачі, і ті, хто навчається» [15].

«О. Бачинська вказує, що якість освітніх послуг – це соціальна категорія, яка визначає результати навчального процесу, їх відповідність вимогам і очікуванням стейкхолдерів, впливає на формування та розвиток особистих якостей і професійної компетентності особистості. Досягти високого рівня якості освітніх послуг можна шляхом виконання вимог до: рівня шкільної освіти, ресурсного забезпечення ВНЗ, планування та організації навчально-виховного процесу, науково-дослідної діяльності викладачів і студентів, підсумкової державної атестації випускників, а також дослідження потреб ринку праці та перспектив його розвитку» [2, с. 72].

«Натомість дослідниця Л. Є. Сігаєва пропонує більш широке трактування поняття «якість освіти», як результат, як соціальна категорія, що безпосередньо визначає інтелектуальний потенціал суспільства, вказуючи на здатність освітнього ресурсу забезпечити життєздатність суспільства та окреслити орієнтири його подальшого розвитку. Якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності, а саме: зміст освіти, форми та методи навчальної діяльності, кадрове та матеріально-технічне забезпечення тощо, які покликані забезпечити особистісний розвиток тих, хто навчається» [13, с. 224].

«Н. Батечко та М. Лут розглядають підхід до системи менеджменту якості вищої освіти з позицій загального управління якістю (загального управління якістю – TQM) дозволяє вирішити наступні актуальні завдання: задоволення потреб сучасного суспільства у висококваліфікованих фахівцях; вирішення економічних проблем в освіті; створення команди однодумців, здатних ефективно вирішувати поставлені завдання як на користь

всього колективу так і суспільства загалом» [1, с. 150].

Варто зазначити, що система управління якістю освіти у навчальному закладі вимагає від керівників та викладачів умінь застосовувати класичні функції менеджменту щодо студентів (прийняття управлінських рішень, інформаційного забезпечення, планування, організування, мотивування, контролювання, регулювання та координації), а також використання сучасних педагогічних технологій, інтерактивних методів навчання та необхідних засобів.

Виявлено, що сьогодні управління якістю освіти в Україні є складним і багатограним процесом, який включає в себе такі важливі аспекти, як:

- Акредитація та ліцензування навчальних закладів.
- Контроль якості освіти з боку державних органів виконавчої влади (Міністерство освіти і науки України, НАЗЯВО, міські та обласні управління освіти).
- Оцінка якості освіти.
- Розробка і впровадження державних стандартів освіти.

В педагогічній науці, ретроспективний погляд є важливим для отримання комплексного розуміння сутності та тенденцій розвитку систем управління якістю освіти, що підвищує ефективність застосування цієї галузі знань в учительській практиці. Сучасні українські науковці розглядають питання управління якістю освіти в історичній ретроспективі, що дозволяє глибше зрозуміти сутність та розвиток національної освітньої галузі.

Можна виділити і охарактеризувати основні історичні періоди розвитку педагогічних засад управління якістю освіти в Україні:

1. Східно-Слов'янський період (VI-IX століття). «Т. К. Завгородня, Л. М. Прокопів, І. В. Стражнікова дослідивши історичні джерела свідчать, що у IX-X ст. східні слов'яни вже використовували буквено-звукову систему письма, насамперед у релігійних цілях, для потреб торгівлі й ремесла. Найвищим досягненням східних слов'ян у ранньофеодальний період було створення буквено-звукової графіки письма. Предки виділяли послідовність етапів раннього виховання дітей: період баяння (від народження до 1,5-2 років) – найбільша роль коліскової пісні як основного засобу виховання; період пестування (1,5-2 – 5 років) – дитячі ігри – важливий засіб виховання дитини; період набуття трудових навичок (5-10 років) – важливу роль відігравала праця, звичаї і обряди. Найважливішими чинниками, які сприяли зародженню і поширенню у кінці VII-IX ст. писемної культури у східних слов'ян, були: становлення феодального способу виробництва; піднесення ремесла і торгівлі, особливо зовнішньої; зростання міст як центрів економічного, культурного і політичного життя; виникнення перших державних утворень» [3, с. 56].

У Східно-Слов'янський період розвитку освіти дітей племен була орієнтована на передачу практичних умінь, навичок з ремесел та ведення домашнього господарства, необхідних для життя. Контроль якості навчання здійснювався через усні іспити на знання язичної релігії, обрядів та демонстрацію практичних умінь з обраного

ремесла, які проводилися наставниками або старійшинами роду.

2. Період Київської Русі (IX-XIII століття). У цей період починає формуватися система освіти. При княжих дворах та монастирях діяли школи для навчання дітей бояр та духівництва. Викладали грамоту, читання, співи, основи християнської віри. Якість освіти контролювала церква та безпосередньо князь. «Наприклад, В. Кремень аналізує стан освіти за часів Київської Русі, Литовсько-Польської доби, козацьких часів. На думку професора, саме тоді були закладені підвалини національної системи освіти. За часів Київської Русі були закладені основи системної моделі освіти. Зокрема існували школи для дітей заможних громадян при княжих дворах, монастирях, на рівні окремих поселень і парафій. Держава більше опікувалася підготовкою кадрів для адміністративних цілей» [7].

Отже, педагогічна думка Київської Русі зосереджена на таких проблемах виховання: роль освіти, знань в житті держави і людини; виховання любові до Бога; підготовка до потойбічного життя; діяльнісний підхід до виховання; виховання патріотизму, гуманізму, покори, дисциплінованості, любові до ближнього; осуд насилля; врахування у вихованні мотивів, що спонукали людину, а не результатів її дій; ставлення до учня одночасно як до об'єкта і суб'єкта навчання й виховання [4, с. 67].

У Київській Русі освіта включала в себе не тільки практичні, але й теоретичні знання читання, письма, Біблії, співів. Контроль якості навчання реалізовувався через систему іспитів, які проводилися наставниками церковно-приходських шкіл або церковними службовцями.

3. Литовсько-польська доба (XIV-XVII століття). «Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки й культури України, усіх східнослов'янських земель» [6, с. 24]. Поширюється викладання слов'янських і грецької мов, філософії, риторики. Підвищення якості освіти стає справою громадських діячів та меценатів. Зокрема, О. Сухомлинська вбачає джерела турботи про якість освіти в діяльності Києво-Могилянської академії та інших освітніх закладів України XVI-XVIII століть. «Дослідниця вказує, що в стінах Києво-Могилянської академії було закладено основи вищої освіти на території Східної Європи. Академія поєднувала в собі риси університету та духовної семінарії. Викладачі читали лекції зі світських дисциплін – філософію, риторичку, поетику, математику тощо. Провідним принципом навчання було поєднання християнської моралі та класичної освіченості. Такий підхід до навчання дозволив сформувати інтелектуальну еліту українського суспільства» [14].

У період Річі Посполитої освіта в Україні перебувала під сильним впливом та контролем польської та литовської культур. Освіта дітей знаті була орієнтована на підготовку освічених людей, які могли б служити в державних органах або церкві. Контроль якості навчання здійснювався через систему як письмових так і усних іспитів, які проводилися вчителями або церковними службовцями.

4. Козацька доба (XVII – початок XVIII століть). У цей історичний період активно діють сотенні, полкові та приходські школи. Утворюється мережа освітніх колегіумів, церковно-приходські школи за зразком Києво-Могилянської академії. «Вчені В. С. Берека, І. К. Гіджеліцький, Н. М. Орловська вказують, що визначальною рисою козацької педагогіки є розвинене самоврядування освіти на рівні козацьких полків і сотень. Провідні ідеї козацького руху (свобода й незалежність України, непорушність прав людини й народу, суверенність особистості, народовладдя та ін.) були найважливішими в національній системі освіти і виховання. Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні були різні типи навчальних закладів. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) працювали й козацькі, січові школи на території Січі, земель Війська Запорізького, на Гетьманщині» [6, с. 24].

«Ю. В. Овод наводить факти, що запорізькі козаки активно боролися за збереження національного характеру школи, культивували в ній дух демократизму, любов до рідного народу, його мови, культури, віри, звичаїв. Це знайшло свій вияв, насамперед, у тому, що навчання в усіх школах на Запоріжжі проводилося рідною мовою. Предметами навчання в козацьких школах були руська та старослов'янські мови, письмо і лічба, “закон божий”, співи та музика» [12, с. 115].

У козацьку добу освіта в Україні отримала новий розвиток, вдало поєднуючи навчання із військовим вишколом. Контроль якості навчання здійснювався через систему усних іспитів, які проводилися вчителями або старшинами. Освіта стала більш доступнішою для широких верств населення. Діє розвинене самоврядування освіти у Запорізькій Січі на рівні козацьких полків і сотень, навчання здійснюється на основі національних традицій.

5. Україна у складі Російської імперії (XVIII – початок XX століть). Управління освітою здійснюється централізовано. Відкривається багато університетів (при крупних містах), гімназії, духовні семінарії. Впроваджується система інспекторських перевірок у закладах освіти.

«Початкової освіти у Східній Галичині практично не існувало. У лічених однокласних школах, які інколи були по селах, навчання вели напівписьменні дяки, які ледве могли дати своїм учням щось більше, ніж початки абетки й святого письма. Щоб покращити становище, у 1774 році царський уряд впровадив систему шкіл трьох типів: 1) однокласні парафіяльні, в яких користувалися місцевою поговірною; 2) трикласні (тривіальні) з німецькою та польською мовами навчання; 3) чотирикласні з німецькою мовою навчання, що готували учнів для продовження освіти у середніх школах (гімназіях). Контроль якості освіти та нагляд над школами здійснювала Крайова шкільна комісія. У повітах наглядацьку функцію виконували декани (старші духовні особи), у селах – місцеві парохі (священики)» [10, с. 188].

«М. В. Левківський наводить докази, що у 1786 році було затверджено «Статут народних

училищ у Російській імперії» згідно з яким у губернських містах запроваджувались головні народні училища – школи з 4-х класів, але з 5-річним курсом навчання, а в повітових – малі народні училища – 2-класні з дворічним терміном навчання. Навчання оголошувалось безстановим і безплатним. Реакційний Статут 1828 року узаконює становість, монархізм, релігійність закладів освіти, насаджував в учбових закладах муштру, зубріння, дозволяв тілесні покарання, встановлював систему суворого нагляду за учнями і викладачами, дріб'язкову регламентацію умов їх життя, навчання і поведінки» [8, с. 99-100].

Освіта в Україні була підпорядкована російській системі освіти, тим самим знищуючи національні традиції, мову, культуру та самобутність українського народу. Освіта в навчальних закладах була орієнтована на підготовку людей, які могли б служити в російській державі. Контроль якості навчання здійснювався через систему письмових і усних іспитів для отримання атестату зрілості, які проводилися представниками державних органів та вчителів.

«У 1831 і 1832 роках більшу частину гімназій на Правобережній Україні було закрито, польські початкові школи скасовано. Замість них насаджувались церковні православні школи, навчальні заклади закритого типу для дворян» [8, с. 100].

«На початку XIX ст. царський уряд Олександра I проводить реформування системи освіти в Росії за західноєвропейським зразком, запозичивши систему освіти періоду французької революції» [8, с. 101].

6. Радянський період СРСР (1920-1991). Державою запроваджено обов'язкову середню освіту (8 річну). Утворюється та активно розвивається мережа професійних та вищих навчальних закладів. Освіта стає безкоштовною і загальнодоступною для широких верств населення. Вперше розробляються єдині стандарти освіти та процедури контролю якості успішності учнів. Контроль за якістю освіти здійснює централізована система освітніх органів. «1944 року було видано ряд постанов уряду СРСР, за якими вводились: відмінена раніше 5-бальна система оцінювання успішності; обов'язкові випускні екзамени, нагородження золотом і срібном медалями учнів-відмінників, які закінчували школу» [5].

Варто зазначити, що освітній процес у СРСР був сильно пронизаний політичною ідеологією комуністичного режиму. Нівелюються зарубіжні досягнення в освіті та науці. Був відсутній індивідуальний, творчий підхід в навчанні.

«24 грудня 1958 р. було видано закон "Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР". Цей закон визначав: 1) перехід до обов'язкової 8-річної освіти для дітей віком від 7 до 15-16 років; 2) організацію виробничого навчання і виробничої практики з метою поєднання навчання з продуктивною працею дітей (весь молодь віком 15-16 років повинна була включатися у посилену суспільно-корисну працю); 3) структуру основних типів шкіл (а) школи робітничої і селянської молоді, де працююча молодь, яка має 8 класів, отримує середню освіту і підвищує професійну кваліфікацію протягом 3-х років; б) середні

загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням 11-річні, 8 класів + 3 роки для отримання повної середньої освіти та професійної підготовки в одній із галузей народного господарства; в) технікуми й інші середні спеціальні учбові заклади, де на базі 8-річної освіти отримується загальна середня і середня спеціальна освіта» [5].

Підсумковим методом контролю якості засвоєних знань були випускні екзамени або випробувальні роботи. Радянською владою активно популяризуються піонерські гуртки, комсомольські організації, юнато-військові ігри та учнівські практики (переважно як громадські роботи).

«Постанова від 20 червня 1972 р. "Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи", а також введені в дію з 1 січня 1974 року "Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту" ставили перед школою завдання давати молоді глибокі і міцні знання основ наук і проголошували перехід країни до обов'язкової загальної середньої освіти. В 70-х і на початку 80-х років було прийнято ще ряд документів, спрямованих на піднесення роботи системи народної освіти. 1984 року було накреслено і прийнято основні напрямки шкільної реформи, де передбачалося: підвищення якості освіти і виховання; поліпшення постановки трудового виховання і професійної орієнтації учнів; зміцнення навчальної дисципліни і розвиток учнівського самоуправління; підняття громадського престижу і авторитету учителя, покращення його теоретичної і практичної підготовки тощо. Але це не спрацювало і радянська школа, піддаючись застійним впливам, все більше входила у кризовий стан» [5].

У радянський період освіта в Україні була підпорядкована ідеологічним цілям радянської держави. Контроль якості навчання реалізовується через систему письмових і усних іспитів, які проводилися представниками державних органів та вчителями.

7. Період незалежності України (НУШ та Європейська інтеграція) (90-ті роки до наших днів). «Т. О. Лукіна справедливо відзначає, що незважаючи на відмінності у політичному устрої країн, рівня їх соціально-економічного, культурного розвитку, швидкості науково-технічного прогресу та інших особливостей, у другій половині ХХ ст. у системах освіти виокремилися певні тенденції, які у подальшому визначили зміст освітньої політики більшості країн світу, у тому числі й в Україні, а саме: гарантування на законодавчому рівні та забезпечення державою рівного доступу громадян до освіти та постійне поліпшення її якості; запровадження державних освітніх стандартів як однієї з форм гарантування якості освіти державою. Зазначені тенденції були зумовлені суспільними процесами, рухами, нестримним прагненням населення здобути освіту» [9, с. 19].

З 90-х років активізуються загальнонаціональні реформи в системі середньої, професійно-технічної, фахової передвищої, вищої системи освіти. Зокрема, цьому сприяло розроблення і впровадження проектів концепцій МОН: «Національна школа», «Нова Українська

школа», підписання Болонської декларації та інші. «Вчені О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко зазначають, що Україна одним з перших прийняла Закон "Про освіту" (1991). Після чого було створено нормативні документи, які становлять правову базу функціонування системи освіти. Розбудова Української Держави відкрила широкий простір також і для педагогічної творчості вчителів та плуралізму думок, стимулювала прагнення до відродження й розвитку автентичної педагогіки на Україні, вияву власної ініціативи в створенні, крім державних, також приватних навчальних закладів – коледжів, ліцеїв, інститутів, університетів» [10, с. 321-322].

«В. Г. Кремень підкреслює, що наразі освітня політика у площині забезпечення якості вищої/педагогічної освіти зосереджена на обґрунтуванні методології і методичних рекомендації щодо розроблення ліцензійних умов освітньої діяльності та стандартів вищої освіти з урахуванням Національної рамки кваліфікацій, Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015 р.), рекомендації щодо реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті за проектом Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі» (Тюнінг 2000 р.), Міжнародної стандартної класифікації освіти (2011, 2013 рр.), Національного освітнього глосарію: вища освіта (2011, 2014 рр.) [7]. Кроком до інтеграції України в європейський дослідницький простір стало прийняття Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.). Модернізаційний порядок денний для вищої освіти, визначений у стратегії «Освіта і підготовка 2020»». Інтеграційний поступ освіти України передбачає запровадження оцінювання та моніторингу результатів, що їх продукує освітня система. Успішним проектом з 2002 р., є запровадження зовнішнього незалежного оцінювання якості середньої освіти, яке з 2006 р. перетворилося на державний інструмент забезпечення рівного доступу молоді до якісної освіти на засадах об'єктивності і справедливості» [11, с. 172].

У період незалежності України вітчизняна освіта перебуває в процесі реформування та орієнтацію на європейську модель навчання, орієнтована на підготовку людей, які можуть успішно конкурувати на світовому ринку праці. Контроль якості навчання здійснюється через систему усних, письмових і практичних іспитів, які проводять державні органи та незалежні експерти.

До основних методів контролю якості освіти, які використовуються в навчальних закладах України в умовах сучасної педагогіки можна віднести: заліки та екзамени (письмові або усні роботи у формі білетів, які включають усі питання змісту навчального курсу з конкретної дисципліни), тестування (порядковий список питань із варіантами відповідей), усне опитування (постановка запитань та прослуховування відповідей), контрольні роботи – (виконання учнями письмових завдань, що демонструють розуміння пройденого навчального матеріалу або окремого модуля), практична перевірка умінь (оцінка вмінь учнів застосовувати здобуті знання на практиці, проводять у вигляді лабораторних чи практичних робіт), самооцінка та взаємооцінка

(оцінка учнями власних знань та знань однокласників за певними критеріями), моніторинг (відстеження динаміки успішності кожного учня протягом певного періоду навчання), олімпіади (конкурсні роботи на умовах конкуренції), зовнішнє незалежне оцінювання (повний об'єктивний контроль якості освіти випускників шкіл) тощо.

Таким чином, на основі вивчення та переосмислення історичних аспектів розвитку управління якістю освіти в Україні, можна навести власні рекомендації для покращення діючої системи управління якістю освіти в Україні:

А) Покращення системи державних стандартів у сфері освіти є ключовим для забезпечення якості навчання, оскільки вони визначають вимоги до змісту, рівня підготовки та освітніх результатів учнів (студентів). Для того, щоб забезпечити відповідність національних освітніх стандартів потребам і вимогам сучасного суспільства, потрібно зробити їх більш гнучкими і адаптивними до змін в економіці та ринку праці. Таке рішення сприятиме задоволенню потреб різних категорій учнів (студентів), включаючи дітей із особливими освітніми потребами. Викладачам закладів освіти важливо зосередитися на результативності навчання своїх підопічних, а не лише на процесах, щоб оцінити ефективність навчальної програми та досягнення необхідних освітніх цілей.

Б) Удосконалення системи ліцензування та акредитації освітніх закладів, що є ключовим механізмом для забезпечення якості освіти, оскільки це дозволяє оцінити відповідність закладів вимогам державних стандартів та суспільства. Для підвищення ефективності цієї системи необхідно удосконалити процедури акредитації, зробивши їх більш прозорими та об'єктивними, щоб забезпечити справедливу оцінку навчальних закладів. Важливо також встановити систему моніторингу акредитованих закладів, щоб перевіряти виконання ними вимог ліцензування та акредитації, запобігати падінню якості освіти в цих закладах.

В) Розробка ефективних, гнучких механізмів контролю якості освіти, що є важливою складовою системи управління якістю навчальних послуг у закладі освіти. Варто забезпечити створення єдиної системи контролю якості, яка охоплюватиме як внутрішні, так і зовнішні механізми контролю, щоб забезпечити багатогранну оцінку якості навчання учнів (студентів). Доцільно впровадити систему моніторингу знань, умінь, навичок здобувачів освіти для регулярного аналізу навчально-виховного процесу та виявлення тенденцій у зміні якості навчання.

Г) Залучення стейкхолдерів та громадських організацій у забезпеченні контролю якості освіти. До ключових стейкхолдерів в системі освіти належать учні та студенти, батьки або опікуни, викладачі та адміністрація навчальних закладів, роботодавці, керівники гуртків, навчальних лабораторій та баз практики, представники місцевих громад, державні органи управління освітою. Саме вони є безпосередніми отримувачами освітніх послуг, тому зацікавлені у їх високій якості. Найбільш дієвим механізмом контролю з боку стейкхолдерів є зворотний зв'язок з навчальним закладам щодо проблем та недоліків в освітньому процесі. Це можуть бути результати

опитувань та досліджень, звернення батьків, відгуки роботодавців щодо підготовки випускників. Узагальнення та аналіз такої інформації дозволяє своєчасно коригувати освітні стандарти, навчальні плани, педагогічні методики для підвищення якості. Водночас, важливим є суспільний контроль, який здійснюють різноманітні громадські організації та об'єднання у сфері освіти. Вони проводять незалежні дослідження, моніторинг освітніх програм, надають експертні оцінки, готують аналітичні звіти. На основі яких формуються рекомендації, зауваження та пропозиції для органів управління освітою та адміністрації навчальних закладів. Конструктивна співпраця усіх учасників цього процесу сприяє підвищенню конкурентоспроможності освітньої системи.

Варто відзначити, що управління якістю освіти є складним процесом, і тому для його розвитку в Україні необхідно удосконалити систему державних стандартів, зміцнювати систему ліцензування та акредитації навчальних закладів, розробляти гнучкі методи контролю, впроваджувати систему незалежної оцінки якості освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Управління якістю навчальних послуг відіграє ключову роль у вдосконаленні процесів навчання та розвитку освітніх стандартів, оскільки дозволяє налагоджувати систему освіти відповідно до сучасних вимог, а також сприяє постійному підвищенню якості освіти відповідно до потреб ринку праці та розвитку суспільства в цілому.

Систематизовано і охарактеризовано основні історичні періоди розвитку педагогічних засад управління якістю освіти в Україні та методи контролю навчальних досягнень учнів (студентів):

1. У Східно-Слов'янський період розвитку (VI–IX століття) освіта дітей була орієнтована на передачу практичних умінь, навичок з ремесел та ведення домашнього господарства. Контроль якості навчання здійснювався з боку наставників або старійшинами роду, через усні іспити на знання язичної релігії, обрядів та демонстрацію умінь з обраного ремесла.

2. У період Київської Русі (IX–XIII століття) освіта включала в себе не практичні й теоретичні знання: читання, письмо, Біблії, співів. Контроль якості навчання реалізовувався через систему іспитів, які проводилися наставниками церковно-приходських шкіл або церковними службовцями.

3. Під час Литовсько-польська доби (XIV–XVII століття) освіта в Україні перебувала під впливом польської та литовської культур. Освіта була орієнтована на підготовку освічених людей, які могли б служити в державних органах або церкви. Контроль якості навчання здійснювався через систему як письмових так і усних іспитів, які проводилися вчителями або церковними службовцями.

4. Козацька доба (XVII – початок XVIII століть). Освіта в Україні отримала новий розвиток, поєднуючи навчання із військовою справою. Контроль якості навчання проводився вчителями або старшинами у формі усних іспитів. Освіта стала більш доступнішою для широких верств населення. Діє самоврядування освіти у Запорізькій Січі на

рівні козацьких полків і сотень, навчання здійснюється на основі національних традицій.

5. Україна у складі Російської імперії (XVIII – початок XX століть). Управління освітою здійснюється централізовано. Освіта в Україні була підпорядкована російській системі освіти, тим самим знищуючи національні традиції, мову, культуру та самобутність українського народу. Контроль якості навчання здійснювався через систему письмових і усних іспитів для отримання атестату зрілості, які проводилися представниками державних органів та вчителів.

6. У Радянський період СРСР (1920-1991) освіта стає безкоштовною і загальнодоступною для широких верств населення. Вперше розробляються єдині стандарти освіти та процедури контролю якості успішності учнів. Контроль за якістю освіти здійснює централізована система освітніх органів. Підсумковим методом контролю якості засвоєних знань були випускні іспити або випробувальні роботи.

7. Період незалежності України (НУШ та Європейська інтеграція) (90-ті роки до наших днів). Активізуються загальнонаціональні реформи в системі середньої, професійно-технічної, фахової передвищої, вищої системи освіти. Контроль якості навчання здійснюється через систему усних, письмових і практичних іспитів, які проводять державні органи та незалежні експерти. Орієнтація на європейську модель навчання.

Виділено і обґрунтовано методи контролю якості освіти, які використовуються в сучасних навчальних закладах України: заліки та іспити, тестування, усне опитування, контрольні роботи, практична перевірка умінь (лабораторні чи практичні роботи), самооцінка та взаємооцінка, моніторинг, олімпіади та конкурсні роботи, зовнішнє незалежне оцінювання.

Наведено рекомендації для покращення діючої системи управління якістю освіти в Україні на сучасному етапі розвитку: а) покращення системи державних стандартів у сфері освіти; б) Удосконалення системи ліцензування та акредитації освітніх закладів; в) розробка ефективних, гнучких механізмів контролю якості освіти; г) залучення стейкхолдерів та громадських організацій у забезпеченні контролю якості освіти.

Обґрунтовано думку, що управління якістю освіти в Україні є необхідним елементом для розвитку сучасної освітньої системи, дозволяє пристосовувати вітчизняну освіту до вимог європейського союзу, забезпечуючи гнучке навчання, яке відповідає потребам суспільства та сприяє успішному майбутньому країни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Батечко Н., Лут М. Система менеджменту якості вищої освіти: методологічний аспект. *Освітологія*. 2018. № 7. С. 145–151.
2. Бачинська О. Управління якістю освітніх послуг закладів вищої освіти в умовах ринкового середовища. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем* : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2021. С. 64–72.
3. Завгородня Т. К., Прокопів Л. М., Стражнікова І. В. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Педагогічний інститут. 2014. 160 с.

4. Задорожна-Княгницька Л. В. Історія педагогіки : навчальний посібник для студентів ЗВО. Херсон : ОЛДІ-ПЛНОС, 2020. 364 с.

5. Історія педагогіки: курс лекцій. Навчальний посібник. Київ, 2004. 171 с.

6. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: науково-методичний збірник / Укладачі: В. Є. Берека, І. К. Гіджеліцький, Н. М. Орловська. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2018. 472 с.

7. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 412 с.

8. Левківський М. В. Історія педагогіки : Навч.-метод. посібник. Вид. 4-те. Навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 190 с.

9. Лукіна Т. О. Управління якістю загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2020. 230 с.

10. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки : навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / За редакцією дійсного члена АПН України М. Г. Стельмаховича. Київ : Інститут змісту і методів навчання МО України, 1998. 358 с.

11. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

12. Овод Ю. В. Козацька педагогіка про формування інтелекту, тіловиховання та духовності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2014. Вип. 31. С. 115–117.

13. Сігаєва Л. Є. Сучасні підходи до якості освіти: теоретичний аспект. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології* . 2016. Вип. 4. С. 213–229.

14. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН, 2003. 558 с.

15. Шанскова Т. І. Сучасні пріоритети управління якістю освіти закладів вищої освіти: кафедральний рівень. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті своєї інтеграційних процесів : Матеріали міжнародного форуму управлінської діяльності (18–19 травня 2019 р. м. Тернопіль)*. Тернопіль: КРОК, 2019. С. 98–103.

REFERENCES

1. Batechko, N., Lut, M. (2018). Systema menedzhmentu yakosti vyshchoi osvity: metodolohichniy aspekt [Quality management system of higher education: methodological aspect]. *Osvitolohiia*. № 7. S. 145–151. [in Ukrainian]
2. Bachynska, O. (2021). Upravlinnia yakistiu osvitynih posluh zakladiv vyshchoi osvity v umovakh rynkovoho seredovyshcha [Quality management of educational services of higher education institutions in a market environment]. *Naroshchuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu sub'ektiv ekonomichnykh vidnosyn yak osnova postupalnoho rozvytku terytorialno-hospodarskykh system: monohrafiia*. Ternopil : FOP Palianytsia V. A. S. 64–72. [in Ukrainian]
3. Zavorodnia, T. K., Prokopiv, L. M., Strazhnikova, I. V. (2014). Istoriiia pedahohiky: navchalno-metodychnyi posibnyk [History of Pedagogy]. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». Pedahohichniy instytut. 160 s. [in Ukrainian]
4. Zadorozhna-Kniahnytska, L. V. (2020). Istoriiia pedahohiky : navchalnyi posibnyk dlia studentiv ZVO. [History of Pedagogy Textbook for University Students]. Kherson : OLDI-PLIUS. 364 s. [in Ukrainian]
5. Istoriiia pedahohiky: kurs lektsii (2004). [History of Pedagogy: Lecture Course]. Navchalnyi posibnyk. Kyiv. 171 s.
6. Bereka, V. E., Hidzhelitskyi, I. K., Orlovskaya, N. M. (2018). Kozatska pedahohika i navchalno-vykhovnyi protses u zakladakh osvity: naukovometodychnyi zbirnyk [Cossack Pedagogy and Educational Process in Educational Institutions] / Ukladachi: V. Ye. Bereka, I. K. Hidzhelitskyi, N. M. Orlovskaya. Kamianets-Podilskyi : Vydavets PP Zvoleiko D.H. 472 s. [in Ukrainian]

7. Kremen, V. H. (2005). Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia [Rezultaty Education and Science in Ukraine: Innovative Aspects. Strategy. Implementation. Results]. Kyiv : Hramota. 412 s. [in Ukrainian]

8. Levkivskiy, M. V. (2011). Istoriiia pedahohiky [History of Pedagogy] : Navch.-metod. posibnyk. Vyd. 4-te. Navch. pos. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 190 s. [in Ukrainian]

9. Lukina, T. O. (2020). Upravlinnia yakistiu zahalnoi serednoi osvity: navchalnometodychnyi posibnyk [Management of General Secondary Education Quality]. Kyiv : Pedahohichna dumka. 230 s. [in Ukrainian]

10. Liubar, O. O., Stelmakhovych, M. H., Fedorenko, D. T. (1998). Istoriiia ukrainskoi pedahohiky : navchalnyi posibnyk dlia studentiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [History of Ukrainian Pedagogy] / Za redaktsiieiu diisnoho chlena APN Ukrainy M. H. Stelmakhovycha. Kyiv : Instytut zmistu i metodiv navchannia MO Ukrainy. 358 s. [in Ukrainian]

11. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini (2016). [National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine] / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovyi (zast. holovy), A. M. Hurzhii (zast. holovy), O. Ya. Savchenko (zast. holovy)]; za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv : Pedahohichna dumka. 448 s. [in Ukrainian]

12. Ovod, Yu. V. (2014). Kozatska pedahohika pro formuvannia intelektu, tilovkyhovannia ta dukhovnosti [Cossack pedagogy on the formation of intellect, physical education and spirituality]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Serii: Pedahohika. Sotsialna robota / hol. red. I. V. Kozubovska. Uzhhorod: Hoverla. Vyp. 31. S. 115–117. [in Ukrainian]

13. Sihaieva, L. Ye. (2016). Suchasni pidkhody do yakosti osvity: teoretychnyi aspekt [Modern approaches to education

quality: theoretical aspect]. Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii. Vyp. 4. S. 213–229. [in Ukrainian]

14. Sukhomlynska, O. V. (2003). Istoryko-pedahohichnyi protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical and pedagogical process: new approaches to general problems]. Kyiv : APN. 558 s. [in Ukrainian]

15. Shanskova, T. I. (2019). Suchasni priorytety upravlinnia yakistiu osvity zakladiv vyshchoi osvity: kafedralnyi riven [Modern priorities of quality management of higher education institutions: departmental level]. Paradyhmalna model kerivnyka sfery osvity u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv : Materialy mizhnarodnoho forumu upravlinskoj dialnosti (18–19 travnia 2019 r. m. Ternopil). Ternopil: KROK. S. 98–103. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: менеджмент, інноваційна діяльність, управління якістю освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERNENKO Oleksandr Volodymyrovych – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Doctoral candidate, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: management, innovation, quality management in education.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024 р.

УДК 378.56.12

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-390-395

САВЧЕНКО Лариса Олексіївна–

доктор педагогічних наук, професор
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4246-3228>
e-mail: larisasavcenko506@gmail.com

САФ'ЯН Карина Юрїївна –

кандидат педагогічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6977-9847>
e-mail: kariwka573@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Реформування системи освіти України в контексті соціальних перетворень зумовлює необхідність її вдосконалення, наближення до рівнів світових освітніх стандартів. Реформа освіти потребує кваліфікованих кадрів нової генерації для освітньої діяльності. У зв'язку з цим педагоги і психологи все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні та використанні особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, до яких відносять і проектну технологію. Культура, програмує всі види людської діяльності. Тому є культура праці, побуту, економічна, художня, політична, сімейна, педагогічна культура і т.д. Однією з різновидів є проектна культура, але вона ще не достатньо розкрита у практичній діяльності майбутніх фахівців. Досить важливим в процесі ігрового проектування є взаємодія викладача та студентів, що працюють у проектних групах. Ця співпраця є вагомим етапом проектування. Як викладач, так і студенти в ході процесу проектування набувають навичок культури спілкування, взаємоповаги, пошуку та відбору інформації, критичного мислення, аналізу ситуацій, прийняття альтернативних рішень тощо. Значним у використанні ігрового проектування є вміння вчителя організувати спільну діяльність з учнями.

Формування проектної культури у майбутніх фахівців буде більш ефективним за умов впровадження ігрового проектування. яке ми застосували при проведенні педагогічної студії «Персональна іміджологія», визначаємо як особистісно орієнтовану активну дидактичну технологію, яка полягає у створенні студентами ігрового проекту під керівництвом викладача відповідно до основних його етапів з метою ефективного підготовки до інноваційної діяльності та розвитку творчих здібностей особистості. Під проектною культурою майбутнього фахівця будемо розуміти складне динамічне утворення, що передбачає наявність системи професійно значущих знань, умінь і навичок (психолого-педагогічних, професійних, методичних), набутого досвіду й особистісних якостей (інтелігентності, ерудиції, гуманних рис характеру),